

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Миладин Апостолов, почетен професор на ФОЗ при Софийския медицински университет

за дисертационния труд „Професиите „Медицински фелдшер“ и „Лекарски асистент“ в България – историческо развитие, съвременно обучение и реализация“

на Пенка Петкова Врачева докторант на самостоятелно обучение към Катедрата по социална медицина и здравен мениджмънт на Тракийския университет в Стара Загора

Познавам и високо оценявам досегашната университетска изследователска и преподавателска дейност на докторанта на самостоятелна подготовка Пенка Петкова Врачева, асистент в Катедра „Здравни грижи“ в МФ на Тр.У-тет Стара Загора.

Поне три неща от нейната трудова биография ме подготвиха и насочиха към висока оценка на нейния внушителен (респектиращ) докторски труд, посветен на институцията „Медицински фелдшер“, изиграла важна роля в историята на българското здравеопазване в годините след Освобождението на България през 1878 г:

- а) работила е като, медиц. фелдшер в Здравната служба на ДЗУ – Чирпан;
- б) повече от 10 г. е била регионален председател на дружеството на практикуващите фелдшери в Старозагорски окръг и
- в) притежава професионален и лидерски опит, което я прави особено ценен участник в работни групи в МЗ при съставянето и реализирането на проекта „Лекарски асистент“.

Преди всичко дисертантката и нейните научни ръководители проф. д-р Юлияна Маринова и доц. д-р Боряна Парашкевова – Симеонова заслужават похвала за избора на една изключително дисертабилна тема, която години наред биваше пренебрегвана и омаловажавана главно от здравните мениджъри у нас.

В своето **Въведение** П.П. Врачева подчертава, че разгръщащото се в наши дни обучение на фелдшери е в пълен унисон с повижа на СЗО за

осигуряване на качествен кадрови ресурс в световното, европейското и българското здравеопазване.

Посочват се и редица други проблеми, натрупани през последните години: недостатъчните инвестиции в обучението на медицинските специалисти, сред които са недостатъчното финансиране на здравните учреждения, неадекватното трудово възнаграждение, както и липсата на оценка и позиция по отношение на фелдшерското съсловие.

Мащабната емиграция на медицинските специалисти в наши дни прави още по-лоши резултатите от злополучната реформа на българското здравеопазване. Единият от начините да си помогнем е да проучим развитието на фелдшерството България, да отхвърлим грешките на здравните политици, които поради своята неподготвеност в недалечното минало закриха фелдшерската специалност и отвориха един кадрови хиатус в практическото ни здравеопазване.

Настоящият дисертационен труд представлява една силна историкомедицинска и здравно-мениджърска мотивация за възраждане на фелдшерската специалност, способна да действа ефективно и качествено в малките неселени места, където и да имахме достатъчно лекари не бихме си позволили да изпращаме на село, по-точно в обезлюдените ни села лекари, които да обслужват примерно 40-50 човека като там можем да изпратим фелдшери, обучени на същото високо равнище на което се обучават и студентите по медицина, за да се справят сами и самостоятелно и с най-трудните ситуации на практическото здравеопазване. Моите очаквания по отношение на този внушителен изследователски труд са тъкмо в тази насока: да се стигне до извода, че фелдшерите и в миналото са работили самостоятелно и успешно, а днес поради миграцията и демографската катастрофа също могат да работят самостоятелно, ако се подготвят на магистърското ниво на лекарите.

В глава ПЪРВА е изследван и отчетен международния опит на фелдшерството от времето на Петър Велики до наши дни. На фона на нарастващия интерес към фелдшерската професия в цял свят се отбелязва преустановяването на обучението на фелдшери в България през 1999 г. В този контекст се прави обобщението, че фелдшерската професия в наше време не е никакъв анахронизъм, а професия с нарастващо практическо приложение в глобален мащаб.

Изводите от този компетентен преглед на документи и публикации в повече от 30 страни дава възможност на дисертантката да направи важни обобщения, които включват следните по-важни ключови думи и изрази: успешно глобално приложение на фелдшерството; различни учебни програми и разнообразие в наименованието на професията, но с еднаква цел: подготовка на лекарски асистенти, които са в състояние да допълват и подпомагат лекарската практика.

Проучванията на професията „Лекарски асистент“ дава възможност на П.П. Врачева да очертае още в **литературния преглед** перспективите за развитието на тази професия в световен и национален мащаб. В раздела **КОНЦЕПЦИЯ „ЛЕКАРСКИ АСИСТЕНТ“ В БЪЛГАРИЯ** Врачева прави първия си принос – разработва и предлага своя концепция въз основа на която още през 2014 г. стартира (по-точно рестартира!) университетската подготовка на лекарски асистенти.

При разработването на литературния обзор на дисертацията проличава компетентността на дисертантката и нейната професионална ангажираност. Съразмерно разработен, дисертационният труд може да послужи за пример и на други дисертанти, защото е изцяло аналитичен (по скоро сравнително аналитичен) и основополагащ.

Съдържанието е добре структурирано, а стилът на П.П. Врачева е изискан и на високо научно равнище.

Относно целта, задачите и методиката на проучването (**Глава ВТОРА**) ще отобележа високата изследователска ерудиция на авторката, която е съставила и успешно е приложила една комплексна изследователска методика.

Същностната част на тази солидна дисертационна разработка е вградена в Глава **ТРЕТА (Резултати и дискусия)**. Научната дискусия се води в следните основни тематични направления: възникване и развитие на професията „Медицински фелдшер“ в България; обучението на фелдшерите от 1879 до 1944 г.; фелдшерите и здравеопазването в България; в т.II и т.III е представено собствено социологично проучване на обучението и реализацията на фелдшерите в условията на несполучливите опити за реформа на българската здравеопазватна система.

Глава ЧЕТВЪРТА съдържа особено ценни изводи и препоръки. Много точно и отговорно обучението на лекарски асистенти в България се представя като възпроизвеждане на професията „Фелдшер“, а още по-точно би било да се каже, че благодарение на усилията на дисертантката и на някои съсловно-професионални организации се извършва **ВЪЗРАЖДАНЕ** на професията „Фелдшер“! Да, възражда се една професия, но в същото време трябва да отбележим, че даже ако специалността „Фелдшер“ не беше закрита през 1999 г. тя в наше време можеше и следваше да бъде иновирана, за да бъде адекватна на състоянието на българското здравеопазване и да му осигурява още по-качествена медицинска помощ. Това във всички случаи е необходимо с оглед на професионалното развитие и реализацията на кадрите у нас и в чужбина.

Изразявам своята солидарност с формулираните в дисертацията **ПРИНОСИ** и същевременно си позволявам да поставя някои акценти и да предложа нови формулировки.

Основният принос може да бъде формулиран така:

С цялостното си дисертационно проучване дисертантката прави значителен принос за реанимиране на професията „Фелдшер“, за решаване на проблема за подготовката на лекарски асистенти в условията на дълбока криза в съвременното българско здравеопазване.

Приемам декларираните **ПРИНОСИ** в рецензирания дисертационен труд, но предлагам свои формулировки, които подреждам така:

1. Замислено и реализирано е мащабно и цялостно изследване на професията „Мед. фелдшер“ в България от въвеждането ѝ през 1879 г. до днес.

2. Разработен и приложен е комплексен методологичен подход, който дава възможност да се приложат почти всички интердисциплинарни интуитивно-логически методи и преди всичко анализа и синтеза на състоянието и проблемите на фелдшерското съсловие у нас.

3. Проучен е международния опит в обучението и реализацията на фелдшерите и на тази основа е извършено мащабно наблюдение на обучението и професионалната реализация на фелдшерите в област Стара Загора с оглед на подготовката на фелдшери в наши дни под формата на „лекарски асистенти“.

4. Периодизирането на развитието на фелдшерската професия в зависимост от общественно-икономическите условия в страната: от 1879 до 1944 г; от 1944 до 1999 г. и от 1999 г. до днес във връзка с характера на здравеопазните системи.

5. Събрани, систематизирани и анализирани са всички нормативни документи с оглед на тяхното актуализиране и осъвременяване.

6. Дадени са препоръки и е регистрирано активно участие на докторанта в изработването на нормативните документи за еквивалента на фелдшерското звание „лекарски асистент“.

7. Съставен е най-богатия книгопис по въпросите на фелдшерството, което ще улесни по-нататъшните изследвания по проблемите на фелдшерството у нас и в чужбина.

8. Като цяло докторската разработка на П.П. Врачева представлява историко-медицински принос за изясняване на българските проекции на фелдшерството и приносите на бълг. фелдшери за възстановяване и укрепване здравето, трудоспособността и санитарното състояние на българските граждани.

9. В медико-етичен аспект П.П. Врачева допринася за възстановяването на положителното отношение на българската общественост към фелдшерите и останалите медицински специалисти, към медицината като теория и практика.

10. Рецензираното докторско изследване ще подпомогне в значителна степен работата на трите власти у нас, за да формира и осъществяват своята здравна политика, включваща подготовката и реализацията на новите фелдшерски поколения у нас.

11. Като отделен принос може и следва да се отдели констатираното желание на анкетираните да работят самостоятелно (без това да изключва консултациите с лекаря!), защото болните и пострадалите ще посещават фелдшерските кабинети, за да получат медицинска помощ не от „асистенти“, а от медици – фелдшер, лекар, сестри и др. п. Това внушение се прави доста деликатно, но използването на старото наименование фелдшер би било по-приемливо от „лекарски асистент“ и би мотивирало по-сериозната университетска подготовка на бъдещите фелдшери.

12. С изследването си и препоръките за обучението и реализацията на студентите от специалността „Лекарски асистент“ докторантката извежда на лидерски позиции катедрите по „Здравни грижи“ и „Социална медицина и здр. мениджмънт“ в системата на висшето медицинско образование в Република България.

Освен тези 12 приноса, които включват декларираните несъмнени приноси в рецензираната документация могат да се обособят още няколко, но изброените от нас са основни и най-значими.

Разработването на **Концепция за професията „Фелдшер“** („Лекарски асистент“) представлява голям мениджърски принос за подготовката и реализацията на бъдещите фелдшери, който вече се реализира в цялата страна.

Тук правя и едно предложение: да се предложи на докторантката да напише и да издаде монография на същата тема, която може да бъде използвана като учебно помагало, което ще засили мотивацията и професионалната ориентация на бъдещите фелдшери. Тук ще предложа на авторката на предлаганата монография да изследва и подготовката на санитарни подофицери в българската армия с оглед на изчерпателното обсъждане на проблемите на българските фелдшери в цивилната и военната медицинска служба.

Посочените констатации, приноси и препоръки ми дават достатъчно основания да предложа на уважаемото Жури единодушно да присъди на Пенка Петкова Врачева образователната и научна степен „доктор“ въз основа на разграничените от нас 12 оригинални научно-практически приноси и нейната Концепция за професията „фелдшер“ („Лекарски асистент“).

Рецензент:

София, ноември 2017 г.